

Алла Михайлівна Богуш,
 доктор педагогічних наук, професор,
 академік Національної академії педагогічних наук України,
 завідувач кафедри теорії і методики дошкільної освіти,
 Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет
 імені К. Д. Ушинського»,
 вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна

РОЗУМІННЯ ДІТЬМИ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ ОБРАЗНО-ВИРАЗНОГО МОВЛЕННЯ ВІРШОВАНИХ ТЕКСТІВ

У статті подано аналіз досліджень з проблеми розуміння дітьми дошкільного віку образно-виразного мовлення віршованих текстів. Розкрито сутність ключових понять: «поезія», «образ», «образне мовлення», «виразне мовлення», «розуміння»; висвітлено погляди вчених на означену проблему; представлено специфічні особливості процесу розуміння дітьми художнього образу і засобів виразності віршованих текстів.

Ключові слова: поезія, вірші, образ, образне мовлення, виразне мовлення, розуміння, вчені, діти дошкільного віку.

Проблема розуміння дітьми змісту художніх творів досліджувалася психологами (Л. Гурович, О. Запорожець, І. Зимня, Г. Костюк, Б. Теплов та ін.), педагогами (Н. Бабич, А. Богуш, Н. Ветлугіна, Н. Гавриш, Д. Дубовис-Арановська, С. Чемортан та ін.). Особливості розуміння дітьми змісту поетичних творів були предметом дослідження таких учених як, О. Аматьєва, С. Бухвостова, Н. Гавриш, Б. Головін, С. Жупанин, Р. Жуковська, Н. Кирста, В. Лейбсон, С. Крегжде, А. Полозова, І. Попова, Ю. Руденко та ін..

Метою статті є висвітлення досліджень учених щодо впливу процесу розуміння на сприймання образно-виразних засобів поетичних творів.

З'ясуємо насамперед сутність ключових понять, як-от: «поезія», «образ», «виразне мовлення», «розуміння мовлення».

Поетичні твори, поезію, вірші розуміємо як словесну художню творчість, мистецтво художнього відображення дійсності в словесних образах; твори, написані віршами – ритмізованою мовою [10, с. 503].

Виразне мовлення визначаємо як комунікативну якість культури мовлення мовця, які надають мовленню образності й емоційної забарвленості та впливають на емоції і почуття комунікантів, підтримують їхню увагу, викликають інтерес.

Образ розглядаємо як специфічну для літератури і мистецтва конкретнопочуттєву форму відображення дійсності; зображення певного явища через інше конкретніше чи яскравіше за допомогою мовного звороту, переносного вживання слова [10, с. 40].

Образна мовлення – це якість виразного мовлення, що характеризується здатністю викликати в уяві наочно-чуттєві уявлення спеціальними мовними засобами, в основі яких лежить асоціативність.

Сприймання образності змісту поетичних творів розуміємо як складну пізнавальну діяльність дітей дошкільного віку, що передбачає слухання, уявлення, усвідомлення прослуханого, його розуміння.

Зазначимо, що у вітчизняній психології сутність поняття «розуміння» досліджував академік Г. Костюк [7]. Учений пов'язував процес розуміння з активною пізнавальною діяльністю особистості, адже будь-яке пізнання є відображенням предметів і явищ об'єктивної дійсності. Звідси зрозуміти певний об'єкт чи явище означає «відбити цей об'єкт (явище) у його істотних зв'язках з іншими об'єктами, уторити певне поняття про нього, з'ясувати умови, за яких воно виникає, причини, що його породжують» [7, с. 252]. На його переконання, розуміння виникає там, де є здатність живої істоти щось зрозуміти, яка і виявляється в самому процесі розуміння. При цьому в ході цього процесу змінюється стан свідомості особистості як результат того, що для неї стає зрозумілим те, чого до цього вона не розуміла. Результатом розуміння є судження, поняття, оцінки тощо, за якими можна судити про його істинність, тобто відповідність об'єктивній дійсності [7, с. 254].

Процес розуміння, за Г. Костюком, характеризується цілеспрямованістю, тобто спеціальною метою зрозуміти те, що сприймається, пояснити їх, розкрити сутність нових для особистості об'єктів. Зрозуміти новий об'єкт означає розв'язати певну пізнавальну (мисленнєву) задачу. Наприклад, це може бути будь-який художній текст (вірш, оповідання, прислів'я, загадка тощо), в кожному з них є дещо те, що «дитині слід зрозуміти», «кожне з яких являє собою маленьку розумову задачу, що цілком дитині під силу» [7, с. 427]. У цьому зв'язку досить важливим у роботі з дітьми дошкільного віку є вміле керівництво дорослого процесом сприймання і розуміння: чітко поставлена мета, вдало сформульовані запитання про те, що повинна була зрозуміти дитина. Адже, за словами К. Ушинського, «добре зрозуміле запитання є вже половина відповіді» [15, с. 465].

В основі розуміння, як зазначає Г. Костюк, лежать чуттєві образи, що сприймаються дитиною у процесі живого споглядання об'єктів і предметів довкілля. Не буває і не може бути «чистого» розуміння, яке б зовсім обходилося без образів.

Чуттєвий зміст процесу розуміння становлять як наочні образи, що сприймаються безпосередньо дитиною, так і образи тих предметів, які в цей момент відсутні, натомість виникають на основі уяви (уявлень) під час їх опису в текстах художніх творів, віршів, усної народної творчості. Отже, в основі розуміння лежить взаємодія безпосередніх відчуттів і сприймань, уяви і уявлень та мислення (думки). Наявні в дитини чуттєві образи та їх уявлення стають засобами розуміння. Щоб зрозуміти словесно описаний об'єкт у вірші, чи дієву особу, його спочатку треба чітко уявити (наприклад: І. Нехода «Хто це пісеньку таку нам співає: Ку-ку-рі-ку! Це наш півник-співунець, золотий гребінець»), запам'ятати його словесний образ, представлений у вірші рядками образного мовлення, та збагатити своє активне мовлення образними виразами «півник-співунець, золотий-гребінець».

Серед засобів, які сприяють розумінню, істотну роль відіграє мова, вона є знаряддям інтерпретації того, що ми колись сприймали безпосередньо. За словами Г. Костюка, форма кожного слова є наче прозорою оболонкою, крізь яку ми сприймаємо його зміст, що віддзеркалює об'єкт, про який ідеться у тексті чи словесному описі [7, с. 280]. Водночас зауважимо, що мова може виступати засобом розуміння тільки тоді, коли кожне слово було засвоєне дитиною на основі чуттєвого досвіду, безпосереднього відчуття і сприймання предметів, явищ, їх ознак, якостей, властивостей у процесі активної діяльності в довкіллі. Опановуючи рідну мову, дитина водночас засвоює велику кількість уявлень і понять, історично створених людьми. «Засвоюючи рідну мову, легко й без великих зусиль – писав К. Ушинський, – кожне нове покоління засвоює водночас плоди думки й почуття тисячі поколінь, що передували йому... Не умовних звуків тільки вчиться дитина, а п'є духовне життя і силу з рідної груді рідного слова» [15, с. 270]. Зразком можуть слугувати коротенькі тексти віршів, пісень, колядок. Наприклад:

*«Щедрик-ведрик, Коляд, коляд, колядниця
Дайте вареник, Добра з медом паляниця...
Грудочку масла, Дайте, тітко, грошей,
Кільце ковбаски...» Бо колядник я хороший...*

Всі сільські діти з нетерпінням очікують різдвяних свят, вивчають різні тексти колядування, щедрування, посівання, підтримуючи в мовленні і дійстві споконвічні традиції українського народу. Засвоюючи рідну мову через традиції, звичаї, діти водночас засвоюють образні вирази, мовні засоби виразності, які й сприяють розумінню «народної мови», образної мови наших предків.

Г. Костюк звертає увагу ще на одну особливість процесу розуміння, а саме – на його емоційний бік, взаємозв'язок процесу розуміння з емоційними почуттями людини, який особливо яскраво виявляється в дитячому віці. При цьому почуття не просто супроводжують процес розуміння, вони впливають на весь процес його протікання, почуття смутку змінюються почуттям радості,

гумористичний зміст вірша (байки) викликає веселий сміх.

Зазначимо, що мова літературного твору впливає на слухача не тільки своїм семантичним змістом, але й емоційним забарвленням, експресивністю. Під час слухання у свідомості дитини виникають уявлення – конкретні образи (описи природи, герої, предмети, явища), дитина їх усвідомлює, пов'язує між собою, розуміє зміст прочитаного. Сміслові сприйняття тексту не плануються, не програмується слухачем, не контролюється свідомістю, оскільки зміст процесу слухання задається ззовні тим, хто читає (або розповідає) текст. Результатом слухання є розуміння або нерозуміння мовленнєвого повідомлення (прослуханого тексту), а також відповідне говоріння.

На взаємозв'язок розуміння і почуттів дитини у процесі сприймання змісту художніх творів звертав увагу Б. Теплов. Розкриваючи психологічні засади розуміння дітьми поетичних творів, він увів у науковий обіг поняття «поетичний слух», під яким учений розуміє здатність «слухання» і відтворення інтонацій, здатність до емоційного переживання поетичних образів, уміння їх оцінювати. Б. Теплов уважав, що здатність «слухання» необхідно розвивати й виховувати в дітей, як і вміння «бачити» «прекрасне» [13]. Натомість, за даними дослідження С. Жупанина, не всі діти вмюють слухати, не всі відчувають красу поетичного слова. Тому слід з раннього віку, наголошує С. Жупанин, розвивати в дітей поетичний слух, читати їм вірші, збагачувати уяву звуковими образами рідної мови. Поетичний слух, за визначенням ученого, «це чутливість до ритму, рими, до милозвучності слів і фраз, інтонації, це сприйнятливість поезії, уміння насолоджуватися її образами» [5, с. 25].

Таку думку підтримує О. Ушакова. Чинником, що поєднує сприймання поетичних творів із власним мовленням дітей, вважає вчена, є добре розвинений поетичний слух. Це поняття авторка характеризує як здатність відчувати виразні засоби художнього мовлення і певною мірою усвідомлювати їх. Сюди ж належить здатність до розрізнення жанрів, розуміння їх особливостей, уміння усвідомлювати зв'язок компонентів художньої форми зі змістом поетичного твору. Поетичний слух, за О. Ушаковою, охоплює усвідомлення засобів художньої виразності і чуття поетичного мовлення, тобто здатність сприймати художнє слово і вміння використовувати його у власній мовленнєвій діяльності. Учена підкреслює, що чуття поетичного мовлення розвивається за допомогою практичних вправ у процесі виконання творчих завдань, таких, як придумування порівнянь та епітетів, добір антонімів і синонімів, розробка ритму та рими поетичного мовлення. О. Ушакова дійшла висновку, що розвиток поетичного слуху є важливим чинником формування словесної творчості, яка може бути розвинена тільки на основі спеціальної роботи, спрямованої на створення умов для творчих проявів дітей [14, с. 243].

На нашу думку, поетичний слух – це здатність до всебічного раціонального й емоційного відчуття,

розуміння, сприймання і відтворення змісту, художньої форми, виразних мовних та інтонаційних засобів поетичної мови художнього твору.

Отже, розуміння віршів залежить від умінь дітей слухати їх, слухання є складним процесом внутрішньої перцептивної діяльності людини. Він становить певні труднощі для дитини дошкільного віку, з її небагатим життєвим досвідом і перевагою наочно-образного мислення й пам'яті. Слухання художнього твору дітьми дошкільного віку слід розуміти як безперервний внутрішній контакт виконавця зі слухачем, що створюється у процесі художнього впливу на розум і почуття слухачів, як прагнення оповідача примусити маленьких слухачів побачити все те, про що він говорить, зрозуміти його думки, оцінити все, що відбувається, примусити думати, відчувати, хвилюватися разом із оповідачем, повірити в усе почуте. Якщо такого прагнення у вихователя немає, то найвиразніше читання залишається недієвим, пустим промовлянням слів. Однією з найважливіших умов повноцінного розуміння є вміння «читати», яскраво користуватися прийомами художнього забарвлення. Розвиток та вдосконалення чуття художньої форми загострює емоційну чутливість дошкільників, а це, у свою чергу, сприяє розумінню ними змісту літературного твору. Розуміння, усвідомлення змісту художнього твору зумовлює певні почуття, емоційні переживання, формує певний естетичний настрій, виливає на поведінку дітей. Слухання, відтак, визначається смисловим сприйманням тексту. Необхідною умовою успішної роботи вихователя для найбільш повного сприймання дітьми художнього твору є постійний контроль за слухачами, безперервна підтримка уваги всіх дітей, щоб досягти кінцевого результату читання і слухання – розуміння змісту художнього тексту маленькими слухачами.

Розуміння художнього твору проходить два ступеня впродовж дошкільного періоду. Перший – «розуміння плану значення» – це розуміння дітьми лише фактичного змісту твору. Таке розуміння не дозволяє слухачеві проникнути у глибинні зв'язки і відношення. Другий ступінь – розуміння «плану смислу» - передбачає проникнення в підтекст з опорою на виразні засоби мови [7, с. 64].

Процес розуміння дітьми старшого дошкільного віку змістового боку вірша «здійснюється за трьома основними схемами: 1) виокремлення основної частини й приєднання до неї інших частин; 2) виокремлення окремих деталей, а потім їх поєднання в єдину картину; 3) виокремлення окремих деталей і їх відносно автономне «існування» в інтерпретації сюжету.

Зазначимо, що процес розуміння дітьми змісту художніх творів носить активний характер. Активність дошкільника у сприйманні художнього твору проявляється в тому, що він легко приймає, позицію героя, подумки діє разом з ним, імітує жестама деякі його дії, бореться з його ворогами. Дитина, за спостереженнями О. Запорожця, чорною фарбою замальовує на картинці негативного героя, вивирає ілюстрацію з його зображенням, випускає

під час переказу неприємні для неї події. Образи художніх творів викликають у дітей почуття співпереживання, співчуття. О. Запорожець відзначає, що дітей не задовольняє невизначеність ситуації, коли не відомо, хто «хороший», а хто «поганий». Діти намагаються відразу виділити позитивних героїв, приймають їхню позицію, негативно ставляться до всіх, хто їм заважає. Активне сприймання художніх творів, умінь прийняти позицію героя, за твердженням О. Запорожця, виступає своєрідним «регулятором» поведінки дитини. Для того щоб дитина правильно зрозуміла літературний твір, необхідно, щоб вона поставилася до нього як до «образу, як до зображення реальних предметів і явищ [6, с. 68].

Учений простежує етапність формування такого ставлення до літературного твору: від недостатньої диференціації зображення й того, що зображується, у молодшому дошкільному віці (за словами О. Запорожця, на порозі дошкільного віку) і до досить чіткого розрізнення того, що належить мистецтву, і того, що відноситься до зображувальної дійсності. Як стверджує О. Запорожець, сформованість зазначеної якості – важливий крок у розумінні дитиною художнього образу в літературних творах. Те, що дитина дошкільного віку вже розрізняє зображуване із зображенням, ще не свідчить про те, що дитина повноцінно сприймає художній образ. Оскільки художній образ пов'язаний із зображуванним не зовнішнім зв'язком, як умовний знак із своїм значенням, а є образом у власному смислі слова, то дитина повинна насамперед усвідомити характерні, типові риси предмета, що втілені в образі. З цього доходимо висновку, що чим багатший, різноманітніший чуттєвий досвід, більше знань, тим правильніше і повніше дитина буде розуміти й порівнювати те, що спостерігала в житті, з тим, що зображене у творі. Художнє, тобто естетичне сприймання, за словами О. Запорожця, вимагає від того, хто сприймає художній твір, здатності якось увійти всередину зображуваних обставин, щоб він «подумки взяв участь у діях героя, пережив його радості й сум» [6, с. 71].

Є. Фльорина зазначала, що «літературний твір, пробуджуючи мисленнєвий процес за допомогою слова, тобто відвернення від безпосереднього чуттєвого сприйняття, водночас забезпечує багатство чуттєвого сприйняття, так необхідного для мислення дитини раннього віку...» [16, с. 282]. Автор зазначала, що «чуттєвий образ», викликаний художнім твором, полегшує розуміння дітьми ідей, робить їх «конкретними і переконливими»; художній твір викликає певні оцінки, учить абстрагуватися. На думку Є. Фльориної, єдністю «чуттєвого» і «мисленнєвого» є характерною особливістю сприймання художнього твору. Слухаючи оповідання, казку, дитина дошкільного віку виявляє особливу внутрішню активність, стає немов би співучасником подій, що описуються і сприймаються [16].

Отже, можна виділити три стадії в розвитку розуміння поетичних творів: безпосереднє

сприймання (відтворення і переживання образів, провідною є уява); розуміння змісту твору (провідним стає мислення, що поглиблює емоційне сприйняття твору); вплив художнього тексту на особистість слухача. Вірші повинні бути сюжетно прості, виражальні засоби доступні розумінню дітей, оскільки у протилежному випадку в дітей виникають образи, які зовсім не відповідають тексту.

Умовами, що впливають на розуміння дітьми поетичних творів, є індивідуальні особливості дітей, зокрема ступінь їхнього поетичного слуху; систематичне читання віршів, сам зміст твору і його форма; якість художнього виконання поезії дорослими.

Найважливішою умовою емоційного сприйняття і розуміння дошкільниками змісту поезії є спостереження в докільці, попереднє ознайомлення дітей з явищами життя і природи. Отже, потрібно активізувати уяву дітей, формувати в них уміння сприймати найтонші зміни барв і звуків у найближчому докільці. У такий спосіб вихователь не тільки розвине пам'ять дітей, але і збагатить знаннями, поповнить дитячий словник новими образними словами, сформує позитивний емоційний досвід дітей.

Доведено, що конкретна образність досягається влучністю опису різних зовнішніх ознак образу, узагальненням найбільш характерних з них, які може помітити дитина, наявністю у творі таких художніх засобів, як епітети, порівняння, метафори, персоніфікації, повтори, що збагачує їхнє мовлення. Художні образи, що містяться в тому чи тому вірші, повинні спонукати дітей не тільки до запам'ятовування його змісту, а й до відтворення в малюнках вражень від вірша. У ході сприймання пізнавальний акт неминуче взаємозв'язаний з емоційними процесами переживання художніх образів, різноманітними чуттєвими реакціями. Сприймання поетичного твору залежить від того, наскільки він є цікавим для дітей, оскільки чим більший інтерес до побаченого, чим емоційніший зміст сприйнятого, тим міцніше збереження в його пам'яті.

Своєрідність пейзажної лірики, деякі особливості її сприймання розкрито в працях В. Лейбсона. Він зазначає, що сприймання пейзажних віршів дітьми дошкільного віку створює певні труднощі, бо в них немає «фабули» – найбільш надійної гарантії від неувважності. За В. Лейбсоном, головним критерієм добору вірша є доступність. Той, хто пише для дітей, наголошує автор, повинен володіти талантом «денного висвітлювання» – вмінням показувати життя в його реальних звичних проявах красивими і відомими словами» [9, с. 68]. Заслугує на увагу й розроблені вченим технічні прийоми «вживання в літературний твір». Найбільш ефективним є опис реального змісту, що міститься у слові, синонімічні й антонімічні заміни, складання фразеологізмів. Дослідник дотримується позиції, що неабияке значення для повноцінного сприймання віршованих творів має добре розвинутий поетичний слух. Щоб

його розвинути, слід удаватися до виразного читання вдало дібраних віршованих форм [9].

Основою повноцінного сприймання й розуміння лірики С. Жупанин вважає асоціативність, що має виражальне значення у створенні системи взаємодії «твір – той, хто сприймає, об'єкт – суб'єкт». За асоціаціями дитина приходиться до сприймання й розуміння лірики. Адекватність авторських і читацьких асоціацій залежить від знань, досвіду дітей, здатності уявити, встановлювати зв'язки між поетичними образами і дійсністю, фантазувати, що формуються в результаті цілеспрямованого педагогічного керівництва. Автор визначив і докладно описав ефективні шляхи виховання естетичного сприймання образу предмета в поетичній ліриці: організованість, створення системи «лаштування», розвиток уяви, формування поетичного слуху, формування естетичної оцінки, активної творчої думки слухачів.

С. Жупанин вивчав особливості сприймання образно-емоційного змісту пейзажної лірики молодшими школярами. Він указував, що інверсійність поетичної мови, економність, стислість зображення, метафорична значущість, колористичні епітети, порівняння – все це позначається на характеристиці сприймання. Ученим експериментально доведено залежність цілісного сприймання й розуміння тексту від правильності аналізу таких його структурних компонентів, як метафори, епітети, порівняння. Він описує методичні прийоми, які радить використовувати в роботі з цими виражальними засобами [5, с. 59].

А. Полозова також вказувала на те, що дітям старшого шкільного віку доступне сприймання не тільки змісту поетичного твору, але і його форми, тобто змісту тих виражальних засобів, за допомогою яких передається зміст. Вчена пропонує проводити роботу із засвоєння дітьми виражальних засобів на спеціальних заняттях та в активній самостійній словесній творчості дітей шляхом складання художніх характеристик тих чи тих явищ природи [11].

У дослідженнях С. Крегжде визначено особливості сприймання дітьми образного й виразного змісту віршів. Автор вважає, що діти здебільшого не помічають виражальних засобів, якщо перед ними не ставиться завдання їх виділити. Настава на усвідомлення змінює характер сприймання емоційності й виразності вірша. Дослідник також підкреслює, що для сприймання поезії мають значення індивідуальні особливості дітей, пов'язані зі співвідношенням першої і другої сигнальних систем. У дітей, які, за І. Павловим, повинні бути віднесені до художнього типу, тобто дітей з перевагою першої сигнальної системи здебільшого спостерігається позитивне ставлення до поезії, вони швидко схоплюють музичний бік вірша, у них більш яскраві й емоційні переживання, ніж у дітей з перевагою другої сигнальної системи [8, с. 136].

Отже, розуміння дітьми дошкільного віку образного і виразного мовлення поетичних творів є

складною пізнавальною діяльністю дітей, що передбачає слухання, уявлення, усвідомлення прослуханого. Розуміння викликає в дитини емоційні переживання, співчуття героям літературних творів, стає регулятором поведінки дитини. Навчити дитину сприймати і розуміти

художній твір у єдності думки і почуття – це означає виховати в майбутньому талановитого читача. Чим більш глибоким буде сприймання дітьми змісту художнього твору, тим більшим буде його виховний вплив на дитину, тим яскравішим і виразнішим буде її мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А.М. Концепція «розуміння» Г.С. Костюка в контексті художньо-мовленнєвої діяльності дошкільників / А.М. Богуш // Наука і освіта. Науково-практичний ж-л Південного наукового центру АНП України. – 200. - № 3.
2. Гавриш Н.В. Особенности осознания старшими дошкольниками переносного значения слова (на материале фразеологии) / Н. В. Гавриш // Наука і освіта. Науково-практичний ж-л Південного наукового центру АНП України. – 1998. - № 1.
3. Гавриш Н.В. Формирование образности речи дошкольников в процессе обучения родному языку: Дис. канд. пед. наук / Наталья Васильевна Гавриш. - М., 1991.
4. Гурович Л.М. Понимание образа литературного героя детьми старшего дошкольного возраста (6-7 лет): Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / Л.М. Гурович. – Ленинград, 1973. – 29 с.
5. Жупанин С.І. Естетичне виховання молодших школярів засобами пейзажної лірики: Дис. канд. пед. наук / Сергій Іванович Жупанин. – К., 1973.
6. Запорожець А.В. Психология восприятия ребенком-дошкольником литературного произведения. Избранные психологические труды: в 2-х т. Т. 1. Психическое развитие ребенка / А..В. Запорожец. – М.: Педагогика, 1986
7. Костюк Г.С. Про психологію розуміння // Г. С. Костюк. – Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. / Під ред. А. М. Проколієнко. – К.: «Рад. шк., » 1989.
8. Грегжде С.П. Восприятие и понимание стихотворений учащимися V-VII классов средней школы: Автореф. дис. канд. пед. наук / С. П. Крегжде. – К., 1959
9. Лейбсон В. И. Чему учат стихи? / В. И. Лейбсон. – М.: Просвещение, 1964
10. Новый тлумачний словник української мови. – У 4х т. Т.3. – К. «Аконіт», 1999
11. Полозова А. И. Особенности формирования выразительного чтения стихотворений детьми 6-7 лет: Автреф. дис. канд. пед. наук / А.И. Полозова. – Л., 1972
12. Попова І. І. Розвиток образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами поетичного гумору. / І.І. Попова. - Автреф. дис. канд. пед. наук. – Одеса, 2006
13. Теплов Б. М. Психологические вопросы художественного воспитания / Б. М. Теплов // Советская педагогика. – 1964. - № 6
14. Ушакова О.С. Речевое воспитание в дошкольном детстве. Развитие связной речи: Дис. докт. пед. наук: 13.00.06 / Оксана Семенова Ушакова. – М., 1996
15. Ушинський К.Д. Рідне слово / К.Д. Ушинський. – твори в 6 т. – Т. 2. – К.: Рад. шк. 1955
16. Флєрина Е.А. Эстетическое воспитание дошкольника / Е.А. Флєрина / [под ред. В. Н.Шацкой]. – М.: Из-во АПН РСФСР, 1961
17. Хоменко К.Е. Понимание художественного образа детьми младшего возраста / К.Е. Хоменко / Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии: Учебное пособие [под. ред. И. И. Ильасова, В.Я. Ляудиса]. – М. : Из-во МГУ, 1981

Алла Михайловна Богуш,

доктор педагогических наук, профессор,

академик Национальной академии педагогических наук Украины,

заведующая кафедрой теории и методики дошкольного образования,

Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет

имени К. Д. Ушинского»,

ул. Старопортофранковская, 26, г. Одесса, Украина

ПОНИМАНИЕ ДЕТЬМИ ПРЕДШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА ОБРАЗНО-ВЫРАЗИТЕЛЬНОЙ РЕЧИ СТИХОТВОРНЫХ ТЕКСТОВ

Проблема понимания детьми содержания художественных произведений исследовалась психологами (Л. Гурович, О. Запорожец, И. Зимняя, Г. Костюк, Б. Теплов и др.), педагогами (Н. Бабич, А. Богуш, Н. Ветлугина, Н. Гавриш, Д. Дубовис-Арановська, С. Чемортан и др.).

Особенности понимания детьми содержания поэтических произведений были предметом исследования таких ученых как, Е. Аматыева, С. Бухвостова, Н. Гавриш, Б. Головин, С. Жупанин, Р. Жуковська, Н. Кирста, В. Лейбсон, С. Крегжде, А. Полозова, А. ПолозоваЮ. Руденко и др.

Поэзию рассматриваем как словесное художественное творчество, искусство художественного отражения действительности в словесных образах; произведения, написанные стихами, ритмизированной речью.

Выразительную речь понимаем как коммуникативное качество культуры речи личности, придающие ей образности и эмоциональной окраски, оказывающие влияния на эмоции и чувства коммуникантов, поддерживают внимание и интерес.

Образ – специфическая для литературы и искусства конкретночувственная форма отражения действительности с помощью переносного употребления слов.

Образная речь – одно из качеств выразительной речи, способное вызывать в воображении слушающих наглядно-чувственные ассоциативные представления.

В украинской психологии процесс понимания исследовал академик Г. Костюк.

Ученый рассматривает понимание как активную познавательную деятельность, отражение в сознании личности предметов и явлений объективной действительности в существенных связях и отношениях.

Понимание образной и выразительной речи стихотворений детьми дошкольного возраста проходит в два этапа: а) понимание детьми содержания стихотворения; б) понимание смысла с помощью образной речи и выразительных средств.

Особую роль в понимании детьми образности и выразительности текстов стихотворений выполняет воспитатель, владеющий речевой культурой, в частности образностью и выразительностью чтения стихотворения детьми с последующим их анализом.

Ключевые слова: поэзия, стихотворения, образная речь, выразительная речь, образ, понимание, дети дошкольного возраста, ученые.

Alla Mykhailivna Bogush,

Doctor of Pedagogical Sciences,

Academician of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine,

Chairperson of the Faculty of Theory and Methods of Pre-school Education,

State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»,

26, Staroportofrankovskaya Str., Odessa, Ukraine

PRESCHOOL-AGED CHILDREN'S UNDERSTANDING OF FIGURATIVE EXPRESSIVE SPEECH OF POETIC TEXTS

The problem of children's understanding of literary works contents has been studied by psychologists (L. Gurovich, O. Zaporozhets, I. Zimnyaya, G. Kostyuk, B. Teplov and others) and pedagogues (N. Babich, A. Bogush, N. Vetlugina, N. Gavrish, D. Dubovis-Aranovska, S. Chemortan and others).

The peculiarities of preschool-aged children's understanding of figurative expressive speech of poetic texts were the subject of investigations initiated by these scientists: Ye. Amateva, S. Bukhvostova, N. Gavrish, B. Golovin, S. Zhupanin, R. Zhukovska, N. Kirsta, V. Leibson, S. Kregzhd, A. Polozova, Yu. Rudenko and others.

Poetry is considered to be a verbal artistic creation, an art of artistic reflection of reality in verbal images; literary works written in the form of poems, rhythmical speech.

Expressive speech is understood as a communicative quality of person's speech culture embodying it with figurativeness and emotional colouring, influencing communicants' emotions and feelings, it maintains attention and interest.

Figure is a specific for literature and art perceptual form of reality reflection with the help of figurative use of words.

Figurative speech is one of the features of expressive speech which enables evoking of visual-sensitive associations in listeners' imagination.

Academician G. Kostyuk studied the process of understanding in Ukrainian Psychology.

The scientist regards understanding as an active cognitive activity, reflection of objects and phenomena of objective reality including existing connections and relations in person's consciousness.

Preschool-aged children's understanding of figurative and expressive speech of poetic texts is performed in two stages: a) children's understanding of the content of a poem; b) content understanding with the help of figurative speech and expressive means.

An educator, being good at speech culture, figurativeness and expressive reading of poems by children with their further analysis in particular, fulfills a special role in children's understanding of figurativeness of poetic texts.

Key words: poetry, poems, figurative speech, expressive speech, image, understanding, preschool-aged children, scientists.

Подано до редакції 1.07.2016 р.